

БОКОВА П.М.

Київський національний лінгвістичний університет

ПРАГМАТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ

Стаття присвячена прагматичним аспектам перекладу і, зокрема, проблемі прагматичної адаптації при перекладі. Великий внесок у розвиток сучасного перекладознавства зробили дослідження, які орієнтовані, головним чином, на рецептора перекладу, аналізують прагматичний вплив або комунікативний ефект перекладу і засоби досягнення такого ефекту. Так, емоційно забарвлені слова або вирази можуть неоднаково сприйматися різними людьми, тим більше, що ці люди належать до різних мовних та етнічних колективів. Передбачається, що вихідний текст буде перекладатися по-різному в залежності від того, для кого призначений переклад. Таким чином, буде необхідним вносити до перекладу певні зміни, щоб адаптувати його до вимог рецептора та його культури.

Ключові слова: переклад, прагматичний аспект, міжмовна комунікація, адаптація, прагматичні відношення.

Статья посвящена прагматическим аспектам перевода и, в частности, проблеме прагматической адаптации при переводе. Большой вклад в развитие современного переводоведения внесли исследования, ориентированные главным образом на рецептора перевода, анализирующие прагматическое воздействие или коммуникативный эффект перевода и способы достижения такого эффекта. Так, эмоционально окрашенные слова или определенные выражения могут неодинаково восприниматься разными людьми, тем более, если эти люди представляют собой разные языковые и этнические коллективы. Предполагается, что исходный текст будет переводиться по-разному в зависимости от того, для кого предназначен перевод. В любом случае может оказаться необходимым вносить в перевод какие-то изменения, чтобы адаптировать его к требованиям рецептора и его культуры.

Ключевые слова: перевод, прагматический аспект, межъязыковая коммуникация, адаптация, прагматические отношения.

The article is devoted pragmatic aspects of translation and, in particular, the problem of pragmatic adaptation in translation. A great contribution to the development of contemporary translation studies have oriented research is not primarily receptor translation, analyzing the impact of the pragmatic or communicative effect of translation and ways to achieve this effect. So, emotive words or certain expressions may be perceived differently by different people, especially if those people are different linguistic and ethnic groups. It is assumed that the original text will be translated in different ways depending on who the target audience translation. In any case, it may be necessary to make a translation of some changes to adapt it to the requirements of the receptor and its culture.

Бокова П.М.

Key words: translation, pragmatic aspect, interlingual communication, adaptation, pragmatic relations.

Протягом всієї історії розвитку перекладознавства як наукової дисципліни актуальні проблеми перекладацької діяльності є об'єктом детального вивчення багатьох перекладознавців. Разом з тим, не зважаючи на стрімкий розвиток перекладацької науки, треба зазначити, що на сучасному етапі теорія перекладу постійно стикається з новими проблемами.

Сучасна лінгвістична теорія перекладу розглядає переклад як особливу форму міжмовної комунікації у сукупності мовних і екстралінгвістичних факторів. При цьому у перекладознавстві науково обґрунтовано і доведено, що переклад як особливий тип комунікації не може не зазнавати впливу прагматичних категорій мови. Охоплюючи весь процес і результат міжмовної комунікації, прагматичні аспекти мають досить велике значення поряд з іншими аспектами власне лінгвістичного характеру. Це зазначають теоретики перекладу, “урахування прагматичного фактору є необхідною умовою досягнення повної перекладацької адаптації” [1:125].

В роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених підкреслюється особлива роль, яку відіграє переклад у розширенні спілкуванні між народами, у становленні національних мов та у розвитку культури, науки, економіки, літератури. “Перевод, как вид духовной деятельности человека, восходит к глубокой древности. Он всегда играл существенную роль в истории культуры отдельных народов и мировой культуры в целом” [2:15]. З найдавніших часів переклад виконував і продовжує виконувати функцію лінгвокультурного, міжмовного та міжкультурного спілкування людей як між державами, так і на території багатонаціональних держав населених різномовними племенами і народностями, як наприклад, у Стародавньому Карфагені, Стародавньому Єгипті, Стародавній Греції, Римській імперії і т.д. Чим більш багатонаціональною була держава, тим важливіше місце в ньому займали перекладачі. У Стародавньому Єгипті перекладачі входили до числа почесних жителів, а у Стародавньому Карфагені каста

перекладачів користувалась повагою і почесними, а їх емблемою був яскравий папуга. Колір пір'я папуги підказував замовнику, переклад з яких мов виконував перекладач. Стан крил складених чи розгорнутих, вказував з однієї чи з двох мов виконується переклад. Виникнення писемності корінним чином змінило процес спілкування у людському суспільстві, сприяло міжкультурному обміну цінностями і досягненнями у різних сферах людської діяльності, що не могло не позначитись і на здійсненні перекладацької діяльності.[3:7].

Загальновідомим є той факт, що термін «прагматика» був запропонований вперше наприкінці 30-х років минулого століття Ч.Морісом для визначення розділу семіотики, що займався дослідженням відносин між знаками і користувачами цих знаків (інтерпретаторами). На думку Н.Арутюнової, лінгвістична прагматика не має чітких контурів, до неї відносять комплекс питань, пов'язаних з суб'єктом, що говорить, адресатом, їх взаємодією у комунікації, ситуацією спілкування [4:389–390].

В лінгвістичній літературі прагматичний аспект розглядається з трьох точок зору, а саме, з'являється питання про передачу прагматичних значень слів; прагматика перекладу трактується як прагматичне завдання конкретного акту перекладу; висувається питання прагматичної адаптації перекладу з метою забезпечити рівність комунікативного ефекту в оригіналу та перекладі. Все вищезазначене і зумовило **актуальність** даної статті. Оскільки питання прагматичної адаптації при перекладі в лінгвістичній літературі належать до однієї з важливих проблем прагматичних аспектів перекладу **метою** і **завданнями** статті є опис проблем, пов'язаних зі змінами тексту оригіналу при перекладі для передачі конкретного перекладацького акту.

Умова існування будь-якого мовного твору, за винятком мовленнєвого матеріалу, з якого він будується, вимагає наявності трьох необхідних компонентів: теми повідомлення, ситуації, в якій здійснюється комунікативний акт і учасників цього акту що мають як лінгвістичні, так і екстралінгвістичні знання. Врахування не мовних моментів є однією з необхідних умов досягнення перекладацької адекватності, бо саме завдяки цьому, у багатьох випадках,

розкривається зміст тексту. Загальновідомим є той факт, що обсяг даних не мовних факторів у різних народів не є однаковим, тому перекладач не повинен сподіватись на те, наприклад, що об'єкт який описується у вихідному тексті буде доступним представнику мови перекладу і тому перекладач повинен володіти усіма необхідними компетенціями для того, щоб донести зміст вихідного тексту у зрозумілому для рецептора вигляді. “Понятие прагматики в языкознании отнюдь не сводится только к понятию прагматических значениях языковых (и вообще знаковых) единиц. Это понятие гораздо более широкое оно включает в себя все вопросы, связанные с различной степенью понимания участниками коммуникативного процесса тех или иных языковых единиц и речевых произведений и с различной их трактовкой в зависимости от языкового и неязыкового (экстралингвистического) опыта людей, участвующих в коммуникации” [1:107].

В теорії перекладу категорія адекватності виходить з перекладацької практики в залежності від умов, в яких відбувається переклад. За Швейцером, “переклад є адекватним тоді, коли перекладацьке рішення відповідає комунікативним умовам у достатній мірі” [5:97]. Категорія адекватності характеризується як категорія, що має оптимальний (а не абсолютний) характер і її виникнення зумовлено тим, що в реальному житті перекладач не завжди має можливість максимально повно передати всю інформацію, яка міститься у вихідному тексті (тобто досягти максимально можливого відтворення оригіналу) з тих чи інших причин. У деяких випадках перекладач вимушений скорочувати повідомлення, вдаватися до компресії, щоб встигнути за доповідачем. Іноді він вимушений змінювати функціональне значення вихідного тексту у відповідності до конкретної ситуації спілкування. “Порой отступления от строгих требований полной эквивалентности оказываются связаны с такими культурными детерминантами перевода, как переводческая норма и литературная традиция. Это находит свое проявление, в частности, в переводе названий художественных произведений... « В этой сфере переводческой деятельности традиционно допускается вольный перевод, порой

сводящийся к полному переименованию произведения с учетом специфики новой культуры...Еще более заметные модификации в соотношении исходного и конечного текстов вносятся в тех случаях, когда переводчик ставит перед собой цель, связанную со специфическим назначением перевода и с особым характером читательской аудитории” [5:97-98].

Таким чином, між поняттями “еквівалентність” і “адекватність” існує принципова різниця, яка викликана тим, що при використанні першого мова йде про максимальні вимоги до перекладу, а друге поняття являє собою категорію з іншим онтологічним статусом яка спирається на реальну практику перекладу і часто не допускає вичерпної передачі всього комунікативно-функціонального змісту оригіналу. Адекватність виходить з того, що рішення прийняте перекладачем може мати компромісний характер, що переклад вимагає жертв і що в процесі перекладу заради головного і суттєвого в тексті оригіналу перекладач вимушений йти на певні втрати. Більш того, в процесі повторної комунікації досить часто модифікується і сама мета комунікації, що може привести за собою певні відступи від повної еквівалентності вихідного і кінцевого текстів. Отже, вимога адекватності носить не максимальний, а оптимальний характер: переклад повинен оптимально відповідати певним (іноді не зовсім сумісним умовам і завданням) [5:96]. Поняття адекватності може бути поширене на тексти перекладу які зберегли комунікативну функцію оригіналу в тексті перекладу. В такому випадку мова йде про тексти де зберігається комунікативна інтенція автора при перекладі. На семантико-структурному рівні такі тексти не завжди є еквівалентними. “Культурная интертекстуальность, будь то в ее когнитивном аспекте (несовпадение знаний, релевантных для данной ситуации) или в том, что касается норм речевого поведения, превращается в основание для изменения семантической структуры ПТ относительно ИТ. Эти изменения или “манипуляции” должны обеспечить адекватность перевода новой ситуации или, иными словами, его приемлемость в принимающей культуре” [6:92]. Перекладацькі перетворення такого типу надихані саме прагматичними міркуваннями, оскільки перекладач бажає викликати у реципієнта певну реакцію і в той же самий час,

стикаючись з перекладацькими завданнями різних рівнів, для досягнення поставленої мети перекладач вимушений кожного разу приймати рішення формуючи оптимальну стратегію перекладу. Вибираючи стратегію перекладу, він вибирає той чи інший спосіб перекладу (повний, вибірковий, резюмований або фрагментарний і т.д.). Таким чином, категорія адекватності відповідає на питання, чи можна розглядати переклад як діяльність і чи є відповідним результат даної діяльності комунікативним умовам даного акту лінгвокультурного спілкування. Адекватність є, головним чином, характеристикою ступеня відповідності стратегії перекладача до створеного ним тексту перекладу, очікуванням замовника перекладу, меті комунікації, ситуації спілкування і національно-культурним нормам поведінки, прийнятим в даній ситуації. Прагматичне значення і комунікативний ефект досягнуті при перекладі, навіть при відсутності еквівалентності на семантико-структурному рівні, роблять переклад адекватним.

Все вищезазначене зайвий раз підтверджує, що здійснення певного впливу на отримувача інформації є найважливішою складовою будь-якої комунікації, в тому числі і міжмовної. Встановлення певного ставлення рецептора до повідомлення яке було передане у значній мірі залежить від тих мовних засобів, які вибирає перекладач для створення тексту перекладу. Вплив на хід і результат перекладацького процесу, необхідність відтворення еквівалентного перекладу тексту оригінала і прагнення забезпечити бажаний вплив на рецептора перекладу – все це розглядається у прагматичних аспектах перекладу і є досить перспективним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л. С. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории перевода. – М.: Международные отношения, 1975. – 239 с.
2. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). – М.: ООО Издательский дом «Филология три», 2002. – 416 с.
3. Валеева Н. Г. Теория перевода: культурно-когнитивный и коммуникативно-функциональный аспекты: Монография. – М.: РУДН, 2010. – 245 с.
4. Арутюнова Н. Д. Прагматика // Лингвистический энциклопедический словарь. М.: Сов. энциклопедия, 1990. – С. 389-390.
5. Швейцер А. Д. Теория перевода. Статус, проблемы, аспекты. – М., 1988. – 215 с.
6. Львовская З. Д. Современные проблемы перевода: пер. с исп. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008. – 224 с.